

Ukrainian Hetman Pavlo Skoropadskyi in the Ukrainian Studies Dimension]. – K. : NDIN. [In Ukrainian]

14. Tsviatyi V. H. (2000) *Yevropeiska zovnishnia polityka doby rannioho Novoho i Novoho chasu: problemy instytutsionalizatsii (teoretyko-metodolohichniy aspekt)* / V. H. Tsviatyi [European Foreign Policy of the Early Modern and Modern Times: The Problems of Institutionalization (Theory and

Methodology)]. Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy. 4. – P. 268–274. [In Ukrainian]

15. Chekalenko L. D. (2016) *Foreign policy of Ukraine* / L. D. Chekalenko. – K. : LAT&K.

Надійшла до редколегії 29.05.18

V. Tsviatyi, PhD in History, Associate Prof.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

UKRAINIAN PUBLIC AND DIPLOMATIC SERVICES INSTITUTIONALIZATION IN THE PERIOD OF THE NATIONAL ASCENSION (1917-1920): THE DISCOURSE OF DIPLOMACY AND EXTERNAL POLITICS

The main directions of foreign policy and the peculiarities of the formation of models of Ukrainian state and diplomatic services during the period of national ascension (1917-1920) are analyzed in the article. Particular attention is paid to the institutional development, achievements, problems and prospects of the state and diplomatic services in the context of the European development of the studied period. Its diplomacy was different of active, perseverance, dedication, held effective positions on important regional and international issues. The author shows that the analysis of the main issues of the evolution of the main directions of foreign policy and diplomatic activity of Ukraine enables a deeper understanding common to most the formation of foreign policy, diplomacy and making foreign policy decisions in this area.

The development and establishment of the states in the XX century requires studying and generalizing the acquired experience. In most states, democratization was followed by very difficult and dramatic processes of rational and bureaucratic modernization of the state and consolidation of the nation. An effective way to solve the numerous contradictions and paradoxes might be the application of the theory of historical institutionalism, which focuses on the chronological sequence of transformations, as well as on the regional and institutional consequences of differences in social and political ways of development.

Key words: foreign policy, diplomacy, institutionalization, political development, Europe, Ukraine.

УДК 94(477):341.76"1922"

<https://doi.org/10.17721/1728-2640.2018.137.2.10>

В. Шевченко, асп., мол. наук. співроб.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
Національний музей історії України, Київ, Україна

ЛИСТ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ ДО ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТРА МИКОЛИ ЮНАКІВА

Публікація має на меті відкрити для широкого загалу документальне та епістолярне джерело до історії діяльності українського уряду в екзилі на ниві дипломатії та міжнародного співробітництва. Симон Петлюра, як голова Директорії УНР у своєму листі до Миколи Юнаківа, датованому 28 серпня 1922 р., розкриває загальну геополітичну ситуацію в Європі, Передній Азії та на Кавказі. Усі важливі, описані в листі події з цих регіонів він зводить до україноцентричного знаменника, намагаючись знайти позитивний вихід для "українського питання" серед міжнародної спільноти та з допомогою ряду факторів, які склалися на той час у навколишніх з Україною землях. Голова Директорії інформує військового міністра про закулісну гру під час Генуезької та Гаазької конференцій, висловлює свої припущення стосовно можливостей відкриття антибільшовицького фронту в Кавказькому регіоні та в Середній Азії.

Ключові слова: дипломатія, УНР, міжнародні конференції, Симон Петлюра, більшовики, Мустафа Кемаль, Енвер-паша.

Період української революції та визвольних змагань 1917–1921 рр. є достатньо коротким у хронологічному розрізі для загальноісторичного процесу, але з іншого боку – дуже складним, зважаючи на багатогранність, запутаність і неоднозначність великої кількості подій і процесів. Джерельну базу означеного періоду становить колосальний масив уже опублікованих матеріалів. Додатковим "живленням" для продовження наукових пошуків є віднайдення та введення до академічного дискурсу нових документів, спогадів, епістолярної спадщини. Ця публікація цінного джерела також покликана доповнити певні лакуни у відомих широкому загалу подіях. Епістолярна спадщина Симона Петлюри вражає своєю об'ємністю. Насамперед – це багатотомне видання "Петлюра Симон. Статті, листи, документи" [7–10], окремі збірки [6, 12], а також ряд публікацій окремих листів.

Оприлюднений ще 2009 р. на офіційному веб-сайті Служби зовнішньої розвідки України, уперше публікується лист Головного отамана Дієвої армії УНР Симона Петлюри до військового міністра Уряду УНР в екзилі генерала-поручника Миколи Юнаківа. Написаний власноручно Петлюрою й датований 28 серпня 1922 р. Основну частину змісту листа становить бачення отаманом геополітичної ситуації у Європі та у Передній Азії, що могла би вплинути на хід відновлення активної боротьби проти більшовиків за українські землі. Петлюра написав цього листа у Варшаві. У цей час Головний отаман фактично переховувався в польській столиці. Адаже за умовами пункту 5 Ризького мирного договору Петлюра позбавлявся

права притулку у Польщі [2, с. 623–624]. За спогадами Генрика Юзевського, колишнього віце-міністра внутрішніх справ в уряді УНР і довіреної особи Пілсудського, невдовзі після підписання мирного договору, разом зі Станіславом Стемповським його викликав міністр закордонних справ Константин Скірмунт і повідомив, що наступного дня до Тарнова виїздить змішана польсько-більшовицька комісія для встановлення місця перебування Петлюри [16, с. 20]. Юзевський зіграв на випередження і разом з двома довіреними охоронцями таємно вивіз Отамана до Варшави. Він розмістив Петлюру у своєму помешканні – палаці Рачинських. Через місяць очільника УНР перевезли до Станіслава Чекановського в містечко Космін. Там він перебував ще два місяці і потім повернувся до свого останнього, перед від'їздом до Парижу 31 грудня 1923 р., осідку у Варшаві – квартири Володимира Редліха, близького друга Юзевського, на вул. Мокотовський, 5 [16, с. 22]. Лист адресований до Тарнова – основного місця дислокації міністерств УНР в екзилі, де зокрема розмістилась ставка військового міністра Юнаківа. Основні ж частини Дієвої армії від 1921 р. знаходились у таборах для інтернованих, насамперед у Каліші, Ланцуті та Вадовицях [14, с. 193].

Дипломатичні кола польської столиці й українські політики в означений період стежили за умовним протистоянням Великої Британії та Франції за можливі економічні дивіденди від офіційного визнання Радянської влади та відкриття останньою власних ринків для вільної торгівлі. Зокрема, Петлюра вбачає таке приховане протистояння

в ході двох останніх конференцій із урегулювання економічних і фінансових питань у післявоєнній Східній Європі у Генуї та Гаазі. За власним твердженням, він послуговався здогадками присутніх на конференціях журналістів, які вбачали закулісну боротьбу Британії-Франції за шкуру невбитого ведмеда – нафтові поля Закавказзя, Баку і туркестанську бавовну. Дані міркування цілком могли б мати логічне обґрунтування, зважаючи на те, що на останній, Гаазькій, конференції представники західних держав пропонували делегації РСФРР міжнародне визнання, списання боргів імперського й тимчасового урядів починаючи з 1914 р. і збитків від націоналізації підприємств в обмін на допуск західних власників до роботи їхніх націоналізованих підприємств на території, контрольовані радянською владою на правах концесії. Однак жодних конкретних економічних домовленостей за результатами Генуезької та Гаазької конференцій досягнуто не було. Утім, сам автор листа зазначає, що вищезначені плани з переділу економічних інтересів не здійснилися завдяки втручанням США, але конкуренція між Францією та Великою Британією на цьому економічному підґрунті продовжує розвиватися. Відомо, що Головний отаман достатньо пильно спостерігав за обома конференціями. Зокрема, на першу з них, Генуезьку, уряд УНР відправив свою делегацію на чолі з Олександром Шульгіним зі спеціальною інструкцією, затвердженою Радою Міністрів. Основне завдання українських дипломатів полягало у піднесенні національно-державного українського питання у межах "Великої України" та відстоюванні повної самостійності [11, с. 379–380]. Спроби зацікавити Генуезьку конференцію "українським питанням" виявилися марними [5, с. 430]. Реалізація цих завдань була абсолютно неможливою в тих реаліях, що підтверджується, зокрема, тим фактом, що делегація УНР навіть не отримала статусу офіційного учасника конференції.

У окремий значний геополітичний чинник у Закавказькому регіоні Симон Васильович виділяє "Ангорський уряд" (уряд у Анкарі на чолі із Мустафою Кемалем). Основною політики Кемалю в той час було міжнародне юридичне визнання його влади та відміна абсолютно неприйнятної для Туреччини Севрського мирного договору, підписаного ще у 1920 р. за результатами Першої світової війни. Відвоюючи території в Малій Азії у греків, які окупували їх саме за положеннями Севрського договору, очільник незвишеного уряду Туреччини неодноразово послуговувався "щедрістю" урядів РСФРР [2, с. 597–604] та УСРР [3, с. 9–14] у вигляді зброї, військової амуніції й навіть золота у зливках. Основою для такого співробітництва двох незвишених сил був ряд договорів і конвенцій, про які згадує Петлюра у своєму листі. Він також проінформований про справи у Середній Азії, "Туркестані" мовою оригіналу, що і відображено в тексті. Юнаків отримав інформацію про одіозного Енвер-пашу, котрий став на чолі руху басмачів і підняв повстання проти більшовицької влади. Однак Петлюра помилково пов'язав заключення договору між кемалістами та більшовиками і візитом Енвер-паші до Москви, як жесту закріплення цієї домовленості. Насправді ж тодішній керівник басмачів не мав жодних стосунків із Кемалем, окрім спроби підняти проти нього повстання. Таким чином, більшовики відігравали одразу дві карти в турецькій грі, тобто одночасно підтримували політичних опонентів – Кемалю та Енвер-пашу. Із метою вирішення проблеми басмачів, Енвер-паша був направлений до Середньої Азії більшовиками як авторитетну в мусульманському світі постать, але пізніше зухвало вийшов із підпорядкування, очолив антибільшовицький рух і невдовзі загинув

[1, с. 65]. Подальший виклад можливих варіантів розвитку подій на Закавказзі в частині відкриття Кемалем протибільшовицького фронту здається достатньо ефемерним і позбавленим передумов.

Колишній грузинський прем'єр-міністр Ной Рамішвілі згадується в контексті підготовки до повстання на території Грузії з допомогою Франції, як гаранта невтручання або допомоги з боку кемалістів. Грузин на еміграції справді виношував подібні плани антибільшовицького руху, але вони зазнали повного фіаско в наступному, 1923 р. У ході цих розмірковувань, Головний отаман підводить думку до того, що кемалісти не в змозі будуть самостійно здолати більшовицькі сили "без одночасного утворення інших фронтів". Очевидно, що в такій, завуальованій, формі він вбачав вдалий момент відновлення активної боротьби за Україну на території УСРР.

В останньому абзаці Симон Петлюра наказує зміст листа довести до відома прем'єрові та міністру закордонних справ, Андрію Лівичькому та Яну Токаржевському-Карашевичу, відповідно. Офіційна посада Токаржевського-Карашевича – віце-міністр закордонних справ, керівник міністерства [4, с. 116], Лівичького – Голова ради народних міністрів. Із метою уникнення переобтяжувальних форм, Петлюра вживає скорочені версії їхніх регалій.

Загальну, достатньо однобічну й ідеалізовану думку про Петлюру-дипломата подає перший міністр закордонних справ УНР Олександр Шульгін у посмертному збірнику пам'яті очільника Директорії. Він відзначає, що "закордонна політика, ..., його [Петлюри – В. Ш.] заповіт ... є синтез політики 1919 і 1920 рр.: ведучи боротьбу за самостійну Україну, шукати зближення з нашими західними сусідами, і через них, ідучи далі, знайти для України надійну базу в світовій міжнародній opinio". У заслугу Симону Петлюрі він також ставить "одностайність й твердість нашої [української – В. Ш.] лінії за кордоном, завдяки одноцільності, логічності нашої акції, завдяки систематичній праці українських політичних чинників узагалі за кордоном, починають у світі українську проблему розуміти і ми сподіваємося, що в час рішучий, коли, як в 1919 р., знову будемо потребувати допомоги, Європа не буде вже дивитися на нас такими сонними, байдужими, а то й ворожими очима" [15, с. 176]. Цей, актуальний і донині текст, було написано 1930 р.

Оригінал документа був переданий із архіву Служби зовнішньої розвідки України до відділу "Музей Української революції 1917–1921 рр." НМІУ у 2013 р. Розміщений у постійній експозиції. Яким чином він потрапив до архіву радянських спецслужб – встановити не вдалось. Веб-сайт Служби зовнішньої розвідки подає інформацію, що корпус листів Петлюри, датованих травнем, серпнем і вереснем 1922 р. потрапив до рук ДПУ у тому ж 1922 р. [13]. Документ має вигляд трьох аркушів паперу розміром 27×20 см. У правій верхній частині кожен аркуш пронумерований стандартним друкованим шрифтом номерами 76, 77 і 78, відповідно. Окремі речення підкреслено олівцем синього кольору й таким самим позначено номери аркушів архівної справи. Ліві краї всіх аркушів мають численні наскрізні отвори, що свідчить про підшивання їх до окремої справи чи комплексу документів. Папір зберігся в задовільному стані, текст читабельний. Виправлені згини на аркушах свідчать, що раніше вони були складені вчетверо. Лист написаний олівцем, має гриф "таємно". У верхній частині першого аркуша надпис/резолуція адресата листа генерала-поручника Миколи Юнаківа про перенаправлення його Голові ради народних міністрів (Андрію Лівичькому), як і зазначено автором листа. Резолуція датована 1 вересня 1922 р. і підписана Юнаківим.

П. Голові ради народних міністрів УНР
М. Л. Юнаків
1/IX 1922

п. Військовому Міністру
Ген.-Пор. Юнакову

таємно

п. Генерале

В тутешніх військових, високо-відповідальних, кругах з найбільшим напруженням стежать за вислідом політичної боротьби між Англією та Францією, результати якої можуть кардинально змінити дотеперішню ситуацію. З хода переговорів і дискусій на Генуезській¹ і Гаазській² конференціях можна було вже бачити таємничість та неясність мотивів, що спонукували згадані конференції устряти на мертвих точках нежиттєвих ухвал. Лише під кінець обох конференцій вилізло шило з мішків і преса протилежних таборів вивела на чисту воду темні моменти тої боротьби, що мала місце на конференціях та й тепер ще не закінчилась. Оскільки Англія, разом з Італією, змагались doprowadити до порозуміння з Совітською Уладою, оскільки Франція-Бельгія саботували це порозуміння. "Кісткою" незгоди була суперечка про Бакинську та Закавказьку нафту і Туркестанську бавовну. Англія готова була взяти на себе відбудову залізниць Петроград-Москва-Петровськ-Баку, щоби таким чином мати у своїх руках дорогу для вивоза нафти і підсунути ближче до дороги Красноводськ-Ташкент, в цілях посідання тамошньої бавовною. — Ці плани, завдяки таємній допомозі Америки для Франції-Бельгії, не здійснились. Боротьба між конкурентами провадиться далі. На підставі деяких, ще не перевірених даних, актуальним чинником цієї боротьби є Туреччина, згідно уряд Кемаль-Паші³, бажаючи за всяку ціну добитись одміни Севрського Трактату⁴, Ангорський уряд⁵, як Нам відомо, провадив боротьбу з Греками і вступив в дружні договори з Совітськими Урядами Росії та України, підписавши навіть ніби військову конвенцію з ними. Ще в початку цього року відомий Енвер-Паша⁶ маніфестував цю дружбу персональним перебуванням в Москві⁷.

Нині Енвер-Паша опинився в ролі головнокомандуючого протибольшовицькими силами Середньої Азії і на чолі мусульманського руху тамошнього. Згідно з отриманими мною інформаціями — неперевіреними — справа дальшого ходу подій має виглядати так. Після опановання Енвер-Пашою цілого Туркестану мало б наступити опановання військами Кемаль-Паші Закавказзя і районів з нафтовими джерелами — Баку-Грозне. Що до останнього — то воно може здійснитись або — а) дорогою місцевого повстання б) або одвертого зірвання Ангорського уряду з Москвою і утворення фронту на Кавказі. В останньому разі Кемаль-Паша сподівається шляхом мобілізації магометан на Кавказі здобути для своєї армії не менше 500,000 людей придатних для боєвих завдань. — Але треба мати на увазі, що вся ця комбінація матиме реальні шанси на здійснення тільки тоді, коли Кемаль-Паша отримає гарантії (од Франції) в постачанню зброї, якої йому бракує. У разі позитивному на Кавказі має бути оголошений "Хазават" — "свята війна". Так виглядають інформації, отримані мною. — Оскільки вони певні — сьогодні не можу сказати. Деякі — дотичні посередньо цієї можливості — данні знаходять підтвердження своє в підготовчій організаційній праці проти большевиків в Грузії. Під час моїх

¹ **Генуезька конференція** (10 квітня — 19 травня 1922 р.) — міжнародна фінансово-економічна конференція в м. Генуя (Італія). Участь у конференції брали 29 держав. Офіційним представником від УСРР був народний комісар закордонних справ Х. Раковський, який працював у єдиній делегації РСФРР. Уряд УНР в екзилі також спробував офіційно взяти участь у конференції. Однак українську місію на чолі з Олександром Шульгіним не прийняли у статусі учасника. Тому вони провадили "закулісну роботу" шляхом неофіційних переговорів і зустрічей. Головним питанням конференції було визнання більшовиками боргів Російської імперії перед західними кредиторами. Жодне з питань по суті не було вирішене.

² **Гаазька конференція** (15 червня — 29 липня 1922 р.) — міжнародна фінансово-економічна конференція, скликана постановою Генуезької конференції в Гаазі (Нідерланди). Участь делегації Радянської Росії на конференції вважалась фактичним визнанням "західними" державами.

³ **Мустафа Кемаль Ататюрк** (19 травня 1881 — 10 листопада 1938) — турецький державний і військовий діяч, лідер боротьби за незалежність і проти поділу колишньої Турецької імперії. Перший президент Туреччини. Кадровий військовий. Із 1919 р. очолив війну проти країн Антанти, що призвело до проголошення Турецької республіки. У 1920 р. створив тимчасовий уряд у новій Турецькій столиці — Анкарі. Уклав договори з РСФРР (16 березня 1921) і Закавказькими радянськими республіками (13 жовтня 1921). Ініціатор переговорів між Туреччиною та УСРР, які завершилися підписанням договору про дружбу і братерство 2 січня 1922 р. Відомий своїми реформами у післявоєнній Туреччині, спрямованими на "європеїзацію" країни.

⁴ **Севрський мирний договір** (10 серпня 1920 р.) — договір за результатами Першої світової війни між урядом Османської імперії та державами-переможцями. Позбавляв Туреччину більшої частини її володінь, зокрема в Африці, Аравії, на Близькому Сході та в Європі. Умови договору були пом'якшені на Лозанській конференції (1922–1923 рр.). Туреччина повернула Східну Фракію, місто Ізмір і частковий контроль над чорноморськими протоками.

⁵ **Ангорський уряд** — орган виконавчої влади в Туреччині. Створений Мустафою Кемалем у 1920 р. на противагу султанській владі та для протистояння військам Антанти. 7 червня 1920 р. Ангорський уряд визнав недійсними всі договори Османської імперії, перш за все — Севрський. 29 жовтня 1923 р. проголошена Турецька республіка на чолі з Мустафою Кемалем як президента.

⁶ **Ізмаїл Енвер** (Енвер-паша) (1881–1922) — османський військовий і політичний діяч, один із лідерів руху басмачів, ідеолог пантюркізму. Народився 22 листопада 1881 р. у родині залізничника у Стамбулі. Кадровий військовий. Учасник Молодотурецької революції. У 1913 р. здійснив державний переворот проти уряду Кяміля-паші, встановив військову диктатуру разом із Талаат-пашею та Джемаль-пашею. Протягом Першої світової війни займав вищий військовий пост заступника головнокомандуючого (головнокомандуючим формально був султан). У листопаді 1914 р. провів зустрічався із представниками Головної української ради і СВУ М. Меленевським, Л. Цегельським і С. Бараном. Один із організаторів геноцидів вірменів, греків та ассирійців. Після поразки у ПСВ утік до Німеччини. На початку 1920 р. прибуває до Москви та працює у Товаристві Єдності Революції з Ісламом. В'їзд до Туреччини був заборонений урядом Мустафи Кемалю. Один із лідерів руху басмачів у Туркестані проти радянської влади. Убитий у перестрілці.

⁷ Візит Енвер-паші до Москви не пов'язувався із закріпленням дружніх відносин між РСФРР та урядом Мустафи Кемалю в Туреччині. Більшовицький уряд одночасно підтримував дружні стосунки з антагоністичними силами Туреччини — Енвер-пашею та Ангорським урядом кемалістів.

і п. прем'єра розмов з грузинським міністром Ремішвілі⁸ розмов'явсь, що протибольшовицьке повстання грузини можуть підняти тільки тоді, коли матимуть належне задоволення од Франції, що Кемалісти їм не зашкодять – В кінцевому разі справа конфлікту Сов. Росії з Туреччиною на Кавказському ґрунті розглядається, як справа можлива. – Для мене ясно, що утворення Кавказського фронту не може дати гарантій за перемогу турками Совітської Росії без одночасного утворення інших фронтів в цілях одтягнення більшовицьких сил, які тоді будуть кинені виключно проти турків. – будуть прийняті засоби для перевірки отриманих інформацій.

Прошу довести про це до відома п. Прем'єра⁹ і Міністра Закордонних Справ¹⁰, останньому запропонуйте в'яснити у наших Царьгородських представників¹¹, як виглядає сучасний стан фронту між Кемалістами і Греками а також і які там маються інформації в поданій вище справі.

28/VIII 1922 р.б.

Підпис
(Петлюра)

Список використаної літератури:

1. Агабеков Г. ЧК за работой. – М.: Ассоциация "Книга. Просвещение. Милосердие", 1992.
2. Документы внешней политики СССР: В 21 т. – М.: Политиздат, 1959. – Т. 3.
3. Документы внешней политики СССР: В 21 т. – М.: Политиздат, 1961. – Т. 5.
4. Енциклопедія історії України: У 10 т. – К.: Наук. думка, 2013. – Т. 10.
5. Нариси з історії дипломатії України / О.І. Галенко, Є.Є. Камінський, М.В. Кірсенко та ін.; за ред. В. А. Смоля. – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2001.
6. Петлюра С. Невідомі листи з Парижа як політичний заповіт борця за самостійну Україну / Упоряд. В. І. Сергійчук. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2001.
7. Петлюра Симон. Статті, листи, документи / Редкол. Т. Гунчак та ін. – Нью-Йорк, 1956.
8. Петлюра Симон. Статті, листи, документи. – Нью-Йорк, 1979. – Т. 2.
9. Петлюра Симон. Статті, листи, документи / Упоряд. В. Сергійчук. – К.: Видавництво ім. О. Теліги, 1999. – Т. 3.
10. Петлюра Симон. Статті, листи, документи. – К.: 2006. – Т. 4.
11. Сергійчук В. І. Симон Петлюра / В. І. Сергійчук. – К.: Україна, 2004.
12. Симон Петлюра про українську зовнішню та внутрішню політику: з епістолярної спадщини (1919–1922 роки) / Упоряд. Л. Рябошапко, А. Луцький. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2016.
13. Служба зовнішньої розвідки України оприлюднює розсекречені документи стосовно Симона Петлюри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://szru.gov.ua/index_ua/index.html%3Fp=5422.html. – Назва з екрану. – Дата звернення. – 23.01.2017.
14. Срібняк І. Польська доба Симона Петлюри. 1920–1923 роки / І. Срібняк // У 70-річчя паризької трагедії 1926–1996. 36. матеріалів про

відзначення 70-річчя загибелі Симона Петлюри / Упоряд.: Д. Михальчук, Д. Степовик. – К.: Вид-во ім. О. Теліги, 1997. – С. 187–199.

15. Шульгин О. Симон Петлюра та українська закордонна політика / О. Шульгин // Збірник пам'яті Симона Петлюри (1879–1926). – Прага, 1930. – С. 172–176.

16. Юзевський Г. Слово про Петлюру / Г. Юзевський. – Kolo Podkory: Podkory Lesna: Aula, 1998.

References:

1. Agabekov V G. (1992) *ChK za rabotoj* / V G. Agabekov [Cheka at work]. – М.: Ассоциация "Книга. Просвещение. Милосердие".
2. Belov G. (1959) *Dokumenty vneshnej politiki SSSR*. Vol. 3 / G. Belov, E. Garmash, S. Mairov [Documents of the Foreign Policy of USSR]. – М.: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoi literatury.
3. Belov, G. (1961) *Dokumenty vneshnej politiki SSSR*. Vol. 5 / G. Belov, E. Garmash, S. Mairov [Documents of the Foreign Policy of USSR]. – М.: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoi literatury.
4. Smolii V. (ed.) (2013) *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Vol. 10 / V. Smolii [Encyclopedia of the History of Ukraine]. – К.: Naukova dumka.
5. Halenko O. (2001) *Narysy z istorii dyplomatii Ukrainy* / O. Halenko, Ye. Kaminskyi, M. Kirsenko [Essays on the History of Ukraine's Diplomacy]. – К.: Alternatyvy.
6. Serhiichuk V. (2001) *Symon Petliura. Nevidomi lysty z Paryzha yak politychnyi zapovit bortsia za samostiinu Ukrainu* / V. Serhiichuk [Symon Petliura. Unknwn Letters from Paris as a Political Testament of Ukrainian Freedom Fighter]. – К.: Ukrainska Vydavnycha Spilka.
7. Hunchak T. (1956) *Petliura Symon. Stati, lysty, dokumenty* / T. Hunchak [Petliura Symon. Articles, Letters, Documents]. – New York: [s.n.]
8. Hunchak T. (1979) *Petliura Symon. Stati, lysty, dokumenty*. Vol. 2. / T. Hunchak [Petliura Symon. Articles, Letters, Documents]. – New York: [s.n.]

⁸ Рамішвілі Ной Віссаріонович (5 квітня 1881 – 7 грудня 1930) – державний діяч Російської імперії та Грузинської Демократичної Республіки. 1902 р. вступив до РСДРП. Член ЦК РСДРП після лондонського з'їзду, меншовик. Керував бойовою організацією у Тифлісі. Арештований, утік із заслання за кордон. Із початком Лютневої революції повертається до Росії. Обирається депутатом Всеросійських установчих зборів від Закавказького округу. 3 квітня 1918 р. на посаді міністра внутрішніх справ Закавказької Демократичної Федеративної республіки. У складі підготовчої комісії з проголошення незалежності Грузії. 26 травня 1918 р., після проголошення незалежності, очолює перший уряд Грузинської Демократичної республіки. Стояв біля витоків організації грузинської армії. На посаді прем'єр-міністра до 24 червня 1918 р., після цього – міністр закордонних справ в уряді Ное Жордані. Після окупації Грузії Червоною армією емігрував. На еміграції безуспішно готував повстання проти більшовиків. Застрелений Палмені Чануквадзе в Парижі 7 грудня 1930 р.

⁹ На той час обов'язки прем'єр-міністра уряду УНР в екзилі виконував Андрій Лівіцький (9 квітня 1879 – 17 січня 1954) – український державний і політичний діяч, президент УНР в екзилі (1926–1954). Навчався на математичному та юридичному факультетах Київського університету. До революції 1917 р. служив у судовій системі. Один із засновників РУП, із 1905 – член УСДРП. Під час революції 1905 р. був головою "Лубенської республіки". Кілька разів відбував ув'язнення. При УЦР займав цивільні посади у Полтавській губернії. Входить до складу делегації УНР на переговорах у Брест-Литовську. Брав участь в організації Трудового конгресу 1919 р. У жовтні 1919 р. – голова дипломатичної місії УНР у Польщі. 22 квітня 1920 р. підписав союзний договір із Польщею. Протягом 1920–1921 рр. – в.о. голови уряду, у 1922–1926 – очільник уряду УНР в екзилі. Після вбивства С. Петлюри – голова Державного Центру УНР в екзилі (1926–1954).

¹⁰ Міністром закордонних справ Уряду УНР в екзилі на той час був князь Ян Токаржевський-Карашевич (24 червня 1885 – 18 листопада 1954) – український політичний діяч, дипломат, історик-геральдист. Почесний лицар Мальтійського ордену. У 1910 р. здобув ступінь доктора філософії в університеті м. Фрібур (Швейцарія). 1910–1918 рр. – займався власними маєтками в Подільській губернії. 11 червня 1918 р. затверджений гетьманом Павлом Скоропадським на посаді радника посольства Української держави у Відні. Із літа 1919 до 1921 р. перебував на посаді радника, потім Надзвичайного посла УНР в Османській імперії. Із 12 січня 1922 р. – міністр закордонних справ Уряду УНР в екзилі. На посаді залишався до 3 вересня 1924 р. Після відставки жодної урядової посади не займав. Упродовж 1924–1936 рр. проживав у Франції, займався публіцистикою та видавничою діяльністю. У Парижі деякий час очолював раду Міжнародного геральдичного інституту. Із 1936 р. проживав в Італії. Із 1948 р. проживав у Великій Британії. Останні роки життя провів у Лондоні. Продовжував публіцистичну та громадську діяльність. Похований 27 листопада 1954 р. у Лондоні. Перепохований 7 липня 1978 р. в українському пантеоні у Баунд-Бруку (Нью-Йорк).

¹¹ Мається на увазі дипломатичне представництво УНР у Стамбулі на чолі із Василем Мурським (1888–1935). Український дипломат, журналіст. До початку Першої світової війни працював учителем. У 1917–1918 рр. разом з Іваном Липою видавав часопис "Українське слово" в Одесі. Керівник департаменту преси і пропаганди УНР. Радник посольства УНР у Стамбулі з 1918 р. У 1920–1921 рр. редактор журналу "Воля". Одночасно працював при апараті Міністерства закордонних справ УНР. Із 1921 – представник екзильного Уряду УНР у Туреччині. Мав зв'язки зі структурами української розвідки в Туреччині. Помер і похований у Стамбулі.

9. Serhijchuk V. (ed.) (1999) *Petliura Symon. Statti, lysty, dokumenty*. Vol.3. / V. Serhijchuk [Petliura Symon. Articles, Letters, Documents]. – K. : Vydavnytstvo im. O. Telihi.
10. (2006) *Petliura Symon. Statti, lysty, dokumenty*. Vol.4. [Petliura Symon. Articles, Letters, Documents]. – K. : [s.n.]
11. Serhiichuk V. (2004) *Symon Petliura* / V. Serhiichuk. – K. : Ukrayina.
12. Riaboshapko L. (2016) *Symon Petliura pro ukrainsku zovnishniu ta vnutrishniu polityku: z epistolyarnoi spadshchyny (1919–1922)* / L. Riaboshapko, A. Lutsnyi [Symon Petliura about the Ukrainian Foreign and Domestic Politics: Epistolar Heritage (1919–1922)]. – Ivano-Frankivsk : Symfoniia forte.
13. (2016) *Sluzhba zovnishnoi rozvidky Ukrainy opryliudniuie rozsekrecheni dokumenty stosovno Symona Petliury* [Security Service of

Ukraine Publishes Declassified Documents about Symon Petliura] [Online]. Available from: http://szru.gov.ua/index_ua/index.html%3Fp=5422.html

14. Sribnyak I. (1997) Polska doba Symona Petliury. 1920-1923 roky / I. Sribnyak [Polish Period of Symon Petliura]. In: Mykhalchuk, D., Stepovyk, D., eds. *U 70-richchya paryzkoj trahedii 1926-1996. Zbirka materialiv pro vidznachennia 70-richchia zahybeli Symona Petliury*. – K. : Vydavnytstvo im. O. Telihi. [In Ukrainian]
15. Shulhyn O. (1930) *Symon Petliura ta ukrainska zakordonna polityka. Zbirnyk pamiaty Symona Petliury (1879-1926)* / O. Shulhyn [Symon Petliura and Ukrainian Foreign Policy. Anthology in Memory of Symon Petliura 1879–1926]. – Praha : [s.n.] [In Ukrainian]
16. Yuzevs'kyi H. (1998) *Slovo pro Petliuru* / H. Yuzevs'kyi [A Word about Petliura]. – Kolo Podkory ; Podkova Lesna : Aula. [In Ukrainian]

Надійшла до редколегії 29.03.18

V. Shevchenko, PhD student, Junior Research Fellow
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
National Museum of History of Ukraine, Kyiv, Ukraine

SYMON PETLIURA'S LETTER TO MINISTER OF DEFENCE MYKOLA YUNAKIV

The publication aims to open to the public epistolary and documentary source for the history of the Ukrainian government in exile in the field of diplomacy and international cooperation. Symon Petliura as Chairman of the Directory of the UNR in his letter to Mykola Yunakiv dated August 28, 1922, reveals the general geopolitical situation in Europe, the Near East and the Caucasus. All important events are described in a letter from these regions he brings to the Ukrainian centered denominator, trying to find a positive exit to "Ukrainian question" among the international community and with the help of a number of factors that have developed at that time in the surrounding lands to Ukraine. Head of the Directory informs the Minister of War on December about the backstage game during the Genoa and Hague conferences expressed himself assumptions about the opportunities opening anti-Bolshevik front in the Caucasus and Central Asia.

Key words: diplomacy, Ukrainian National Republik, internationals conferences, Symon Petliura, Bolsheviks, Mustafa Kemal, Ismail Enver Pasha.